

звиток прав людини супроводжується активним використанням даного права, котре підтверджує загальнотеоретичне уявлення про його зміст.

Бібліографічні посилання

1. Філософія: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / За заг. ред. С.П. Щерби. – К., 2004.
2. Философский словарь / Под ред. И.Т. Фролова. – 6-е изд., перераб. и доп. – М., 1991.
3. *Фрицький О.Ф.* Конституційне право України: Підруч. – К., 2002.
4. *Скакун О.Ф.* Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підруч. – Вид. 2-е, перероблене і доповнене. – Харків, 2009.
5. *Матузов Н.И.* Правовая система и личность. – Саратов, 1987.
6. *Боняк В.О.* Конституційне право людини і громадянина на освіту в Україні: Монограф. – Дніпропетровськ, 2008.
7. *Спасская В.В.* Образовательные правоотношения: вопросы теории [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lexed.ru/>.
8. *Мельничук О.* Суб'єктивне право на освіту: поняття, структура, зміст // Юридична Україна. – 2011. – № 6. – С. 4-10.
9. *Липачова Л.* Зміст конституційного права людини та громадянина на звернення за захистом своїх прав і свобод до Європейського Суду з прав людини // Вісник Луган. ін-ту внутр. справ ім. 10-річчя незалежності України. – 2002. – Вип. 1. – С. 133-142.
10. *Матузов Н.И.* Личность. Права. Демократия. Проблемы субъективного права. – Саратов, 1972.
11. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03.03.1998 № 137/ 98 – ВР // ВВР. – 1998. – № 34. – Ст. 227
12. Трудове право України: Підруч. / Ред. Н.Б. Болотіна, Г.І. Чанишева. – К., 2001.
13. Кримінальний кодекс України // ВВР. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
14. *Готін О.М.* Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина: Навч. посіб. – 2-ге вид. – Луганськ, 2006.
15. *Гусейнов Л.Г.* Відповідальність держав за порушення міжнародних зобов'язань у галузі прав людини: Автореф. дис.... д-ра юрид. наук: 12.00.11. – К., 2000.

Надійшла до редакції 05.07.2012

М.О. Кравець
асистент кафедри
(*Національний гірничий університет*)

УДК 351.713

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА МІСЦЕ ЮРИДИЧНОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ У ПРОЦЕСІ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

Розкрито зміст та охарактеризовано поняття «оцінка», «кваліфікація». На підставі проведеного дослідження запропоновано юридичну кваліфікацію розглядати як правову оцінку конкретного життєвого випадку, спрямовану на виявлення юридично значущих фактів, що виражається в з'ясуванні відповідності чи невідповідності ознак цих фактів нормам права.

Ключові слова: *правопорушення, правозастосування, процес, правова оцінка, кваліфікація, юридична кваліфікація.*

Раскрыто содержание и охарактеризованы понятия «оценка», «квалификация». На основании проведенного исследования предлагается рассматривать юридическую квалификацию как правовую оценку конкретного жиз-

ненного случая, направленную на выявление юридически значимых фактов, которые выражаются в выяснении соответствия или несоответствия признаков этих фактов нормам права.

Ключевые слова: правонарушение, правоприменение, процесс, правовая оценка, квалификация, юридическая квалификация.

The article is devoted essence of concepts of pre-condition and foundation of qualification of violations of customs regulations and to define correlation of the noted concepts with the purpose of selection of differences between them. Certainly, that the grounds of qualification – it facts which are already set and fixed are certain, and pre-conditions of qualification – determine a way to them.

Keywords: pre-conditions, grounds, violations of customs regulations, offence, legal qualification, legal composition.

Постановка проблеми. У сучасних умовах питання ефективності протидії правопорушенням викликають підвищений інтерес з боку не тільки вчених-теоретиків, а й практичних працівників, які безпосередньо спрямовують свої зусилля на боротьбу з цими негативними проявами. Водночас одним із суттєвих проблемних питань залишається низький рівень ефективності діяльності органів, уповноважених на боротьбу з цими протиправними явищами, що вимагає використання тих дієвих заходів, які б нейтралізували поширення правопорушень. Суттєвим чинником в цьому процесі, на наш погляд, є правильна й повна кваліфікація правопорушень, тобто правова, юридична оцінка явищ, фактів, подій під час здійснення правозастосовної діяльності. Але підвищений інтерес до таких взаємопов'язаних понять, як "оцінка" і "кваліфікація", не означає їх однозначного використання у термінологічному обігові, тому з'ясування їх змісту залишається ще достатньо проблематичним. На наш погляд, в умовах реформування адміністративного законодавства потрібно проаналізувати дефінітивні визначення вищезазначених понять, правильність їх застосування, визначити їх співвідношення між собою.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання оцінки не є новою для юридичної науки, необхідність її дослідження зумовлена як у загальнотеоретичному плані, так і безпосередніми практичними запитамі сьогодення. Вперше оціночна проблематика отримала свій розвиток у філософській науці. Цікаві праці в цій галузі написали Є.В. Боголюбова, Ю.Д. Гранін, О.Г. Дробницький, Л.А. Зеленов, М.С. Каган, Б.А. Кіслов, К.М. Любутін, С.І. Попов, О.Є. Соколова, В.П. Тугарінов та інші. Але "оцінка", як правило, досліджується ними в контексті проблеми "цінності" і часто виходить так, що ціннісна проблематика "поглинає" оціночну і головним об'єктом дослідження виявляється цінність. Близькість і відома схожість понять цінності і оцінки призводить також до того, що їх інколи не розрізняють, отожднюють, що, зрозуміло, неприпустимо [1, с. 81].

У той же час значення проблеми оцінки не має локального характеру, необхідність її подальшої розробки привела до появи досліджень спеціальної спрямованості, зокрема і правового характеру. Серед них слід пікреслити дослідження С.С. Алексєєва, М.В. Вітрука, Ю.О. Деми-

дова, В.І. Зажицького, В.М. Кудрявцева, Т.В. Кашаніної, П.Є. Недбайло, П.М. Рабіновича й інших вчених-юристів.

Мета статті – проаналізувати дефініції «кваліфікація», «оцінка», охарактеризувати їх зміст та визначити місце «юридичної кваліфікації» у процесі правозастосування.

Виклад основного матеріалу. Значний вклад у вивчення даної проблематики вніс С.І. Вільнянський, який вперше в юридичній літературі ще у 1956 р. використав термін "оціночні поняття", проте, можливо через сміливу новацію науковця правознавці належної уваги їй не приділили. Цей термін і категорія "оцінка" в праві набули поширення лише у 1963 р., коли з'явилася монографія В.М. Кудрявцева "Теоретичні основи кваліфікації злочинів".

Поняття "*оцінка*" має декілька самостійних, але взаємопов'язаних значень. По-перше, оцінити що-небудь значить визначити його ціну; по-друге, встановити його якість, міру, рівень; по-третє, це означає висловлену думку про його цінність або значення [2, с. 486].

Зважаючи на вищевикладене, переважною мірою оцінка полягає у визначенні значущості того або іншого предмета або процесу і використовується при встановленні ціннісного співвідношення між суб'єктом і об'єктом. Але в науковій літературі має місце й інший зміст її розуміння, а саме коли співвідносять певний об'єкт з обраною зразковою моделлю.

У юридичній теорії і практиці поняття правової оцінки традиційно пов'язується з процесом юридичної, зокрема кримінально-правової або адміністративно-правової, кваліфікації. Слово "*кваліфікація*" походить від двох латинських слів – *qualis* (якість, який за якістю) та *facio* (роблю). Таким чином, у буквальному перекладі "*кваліфікація*" – це визначення якості [3, с. 8].

Проаналізувавши існуючі в наукових джерелах позиції щодо змісту поняття "кваліфікація", можна зробити висновок про наявність трьох значень цієї категорії:

1. професія, спеціальність;
2. ступінь придатності або підготовленості до будь-якого виду праці, роду занять;
- 3) оцінка будь-чого.

У останньому значенні термін "кваліфікація" використовується в юридичних науках, коли необхідно здійснити оцінку конкретного діяння людини, тобто визначити належність будь-якого явища за якісними ознаками до певного виду або категорії.

Згідно з теорією права, правова кваліфікація являє собою юридичну оцінку усієї сукупності фактичних обставин справи шляхом віднесення конкретного випадку до певних юридичних норм [4, с. 394].

Разом з тим обмежувати розгляд правової оцінки лише з позиції загальної теорії юридичної кваліфікації фактичних обставин було б неправильно, оскільки оцінна діяльність у механізмі правового регулювання визначається не лише тим, що вона безпосередньо пов'язана з формами

реалізації правових норм, у тому числі із застосуванням права, але має місце і в інших сферах соціально-правової практики: юридична оцінка в правотворчому процесі, у будь-якому окремому акті судочинства, у практиці розслідувань правопорушень, у діяльності експертів (застосування спеціальних знань як вид юридичної оцінки), у тлумаченні правових норм і інших сферах [1, с. 82].

У цій статті ми розглядаємо правову кваліфікацію в її онтологічному аспекті, що полягає в дослідженні правової оцінки як цілеспрямованої діяльності, яку здійснюють публічні органи, внаслідок якої відбувається фіксація в нормативно-правових актах. Проте поряд з офіційною оцінкою може існувати й неофіційна, яка знаходиться поза сферою правового регулювання (наприклад, вченими, громадянами, громадськими організаціями тощо). Отже, враховуючи вищенаведене, можемо зазначити: *юридична кваліфікація* являє собою правову оцінку конкретного життєвого випадку, спрямовану на виявлення юридично значущих фактів, яка виражається у з'ясуванні відповідності чи невідповідності ознак цих фактів нормам права.

Разом з тим потрібно звернути увагу на логічний аспект юридичної кваліфікації. Він полягає в тому, що її розглядають як міркування, що протікає в певних логічних формах і при дотриманні законів логіки. У процесі юридичної оцінки здійснюється перехід від одного знання – вихідного до іншого – вивідного. Вихідне знання – це інформація, отримана в результаті аналізу об'єктивних властивостей і ознак якого-небудь соціального, такого, що має правове значення, факту. У вихідне значення включається знання правових норм, яке виступає узагальненою оцінкою законодавця певного кола соціально значущих дій. Вивідне знання – це остаточна думка, результат оцінки. Перехід здійснюється через знання, що обґрунтовує, яке виконує роль логічного зв'язку між вихідним і вивідним знанням. Знання, що обґрунтовує, – це той або інший умовивід, який забезпечує правильність виведення правових оцінок і який є логічною підставою їх формулювання. Вказані аспекти юридичної оцінки нерозривно пов'язані між собою. Лише у науковому аналізі ми їх розрізняємо [1, с. 85].

Юридична кваліфікація найтісніше пов'язується з процесом правозастосування, тому необхідно звернути увагу на їх співвідношення та на те, на яких стадіях правозастосування може відбуватися юридична кваліфікація. В юридичній літературі поширеною точкою зору є виокремлення трьох стадій у процесі правозастосування: 1) аналіз фактичних обставин юридичної справи; 2) вибір, аналіз і тлумачення правової норми, що підлягає застосуванню; 3) винесення рішення у справі. Дана позиція є найбільш поширеною, тому пропонуємо її взяти за основу. Проте існують і інші погляди на кількість та назви стадій правозастосовної діяльності.

Значна частина вчених-юристів наполягають на тому, що ознаки правової кваліфікації існують вже на першій стадії правозастосування. Зокрема, вони зазначають, що при встановленні фактичних обставин

справи звужується коло досліджуваних фактів лише до тих, які є юридично значущими. На думку А. Коренєва, при встановленні фактичних обставин справи, щоб вона "... не була безпредметною, вже на першій стадії їх дослідження повинна бути проведена попередня юридична кваліфікація фактів..." [5, с. 92]. Схожою у принципових моментах є позиція П. Рабіновича, котрий відносить встановлення юридично значущих фактів і пошук відповідної правової норми до однієї "спільної" стадії правозастосовної діяльності [6, с. 108-109].

На противагу викладеному деякі науковці висловлюють переконаність у тому, що з'ясування фактичних обставин і встановлення їх правового значення є процесами, принципово відмінними за своєю суттю. Прихильники даної точки зору зазначають, що встановлення фактичних обставин справи – це процесуальна доказова діяльність, котра не має власного матеріально-правового змісту, полягає у збиранні та оцінці доказів і здійснюється з дотриманням вимог процесуального законодавства. Натомість кваліфікація – це передусім розумовий, мислений процес із співвіднесення ознак вчиненого діяння з ознаками делікту, що містяться у нормах матеріального права. Звідси ними робиться висновок про те, що встановлення фактичних обставин справи є тільки передумовою наступної кваліфікації, що збігається з нею лише у часі, але не за змістом і цілями [7, с. 29]. Однак з наведеною думкою погодитися досить важко, оскільки при подібному підході не враховується те, що встановлення фактичних обставин справи неможливе без пізнання їх правового значення та вони становлять нерозривну єдність. Тому ми поділяємо позиції тих науковців, які вважають, що ознаки юридичної кваліфікації існують вже на першій стадії правозастосовного процесу.

Проте існують і інші точки зору щодо співвідношення правозастосування та юридичної кваліфікації. На думку А. Венгерова, М. Цвіка, В. Ткаченко, А. Піголкіна та інших, юридична кваліфікація відбувається виключно на другій стадії правозастосовного процесу – стадії вибору юридичної норми, належної для застосування у конкретному випадку. Прихильники цієї позиції стверджують, що на даному етапі правозастосування кваліфікація отримує своє завершення, оскільки, встановивши усі правові ознаки діяння, що кваліфікується, можна зробити висновок про його тотожність (відповідність) ознакам диспозиції певної правової норми [7, с. 30].

Отже, слід зазначити, що присутність ознак кваліфікації на стадії вибору належної юридичної норми істотних сумнівів не викликає. Проте доволі важко поділити переконання більшості її прихильників у тому, що на цій же стадії правозастосовної діяльності юридична кваліфікація отримує своє завершення. Як правило, даний висновок аргументується тим, що стадія прийняття рішення у справі не містить питань юридичної кваліфікації. Але сучасне наукове розуміння юридичної кваліфікації базується на нерозривному зв'язку двох аспектів нього явища: 1) логічного процесу пізнання юридичної суті вчиненого у реальному житті протиправного діяння

ня; 2) результату цього процесу – кінцевого судження, вираженого у процесуальних документах [7, с. 8]. Таким чином, виключно шляхом закріплення у юридичних документах кваліфікація об'єктивізується у правовій реальності, а поза ним кваліфікація має неофіційний характер.

Окремої думки дотримується О. Остапенко, який вбачає у юридичній кваліфікації цілком самодостатню стадію правозастосовної діяльності [8, с. 43]. На наш погляд, зазначена позиція також не позбавлена недоліків, оскільки кваліфікація як самостійна стадія правозастосування по суті означає її відсутність на всіх інших стадіях цього процесу.

З огляду на вищенаведені точки зору науковців обґрунтованою видається позиція про наявність ознак кваліфікації на усіх стадіях правозастосовного процесу, тобто вона пронизує та супроводжує всі стадії правозастосування. Але слід зауважити, що, незважаючи на наявність низки переваг, окреслений підхід потребує певного уточнення.

Практично всі прихильники ідеї про проникаючу роль юридичної кваліфікації у правозастосуванні підкреслюють, що на перших двох стадіях цього процесу має місце кваліфікація, котра носить попередній характер, і лише на стадії прийняття рішення у справі вона набуває якісно довершеної форми. З цього приводу слід зауважити таке: у згаданому аспекті не існує і не може бути офіційної юридичної кваліфікації попереднього характеру. Питання про кваліфікацію залишається невирішеним доти, поки не зроблено офіційний висновок про відповідність ознак норми і факту. На перших стадіях правозастосовної діяльності можемо констатувати тільки наявність окремих логічних операцій – елементів процесу офіційної юридичної кваліфікації, але не кваліфікацію як таку. Тож саме про ці елементи й слід вести мову в згаданому контексті [9, с. 31].

Висновок. Виходячи з вищевикладеного, можна зробити такий висновок стосовно досліджуваного питання. Отже, особливість юридичної оцінки полягає в тому, що вона як форма правової практики є пізнавальною, розумовою діяльністю зі встановлення співвідношення оцінюваного соціального об'єкта з певним зразком поведінки, правовою нормою як юридичною підставою оцінки.

У галузі права кваліфікувати – означає вибрати ту правову норму, яка передбачає дану життєву позицію. Тобто правова кваліфікація – це пошук, вибір, аналіз, тлумачення і застосування до певної події, випадку конкретної правової норми у визначеній галузі права. У правозастосовному процесі елементи юридичної кваліфікації присутні на всіх його стадіях.

Бібліографічні посилання

1. Новиченко А.А. Правовая оценка и ее основания // Государство и право. – 2006. – № 8. – С. 81-86.
2. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. – М., 1997.
3. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації. – К., 2005.
4. Руководство для следователей / Под ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова – М., 1997.

5. Коренев А.П. Нормы административного права и их применение. – М., 1978.
6. Рабинович П.М. Основы заглавной теории права та держави. – К., 1994.
7. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений. – М., 1999.
8. Остапенко О.І. Кваліфікація адміністративних правопорушень: Навч.-практ. посібник. – Львів, 2000.
9. Гуржій Т.О. Місце юридичної кваліфікації у процесі правозастосування // Право України. – 2006. – № 4. – С. 29-31.

Надійшла до редакції 11.07.2012

В.В. Кравченко

здобувач

(Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»)

УДК 342:340.11

НАГЛЯДОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ

Досліджено та вивчено виникнення, роль та функції органів прокуратури в різних історичних періодах, розкрито основні функції прокуратури, досліджено трансформацію цього органу влади в умовах розвитку суспільства і держави.

Ключові слова: прокуратура, фіскалітет, функції прокуратури, наглядова діяльність, загальний нагляд.

Исследуются и изучаются возникновение, роль и функции органов прокуратуры в разных исторических периодах. Раскрываются основные функции прокуратуры, наблюдается трансформация этого органа власти в условиях развития общества и государства.

Ключевые слова: прокуратура, фискалитет, функции прокуратуры, надзорная деятельность, общий надзор.

The scientific article investigates and studies the role and functions of prosecution authorities in different periods of history. The main functions of the Prosecutor's Office have been highlighted; transformation of this government authority in the context of the evolution of society and State has been examined.

Keywords: Prosecutor's Office, Fiscal Authority, Functions of Prosecutor's Office, Supervision Actions, General Supervision, Prosecutorial Tendency of Judicial Proceedings.

Постановка проблеми. Досліджуючи історію прокурорського нагляду, неодмінно звертаєш увагу на те, що його обсяг завжди був пов'язаний з тими політичними завданнями, які поставали перед керманічачами Української держави в конкретний проміжок часу. Більше того, дивуєшся, як із століття в століття відтворювалися, причому не в найкращому вигляді, одні й ті самі форми здійснення цього нагляду. Тому зрозуміти сучасні наукові дискусії щодо місця і параметрів прокурорського нагляду та зробити по них правильні висновки неможливо без звернення до напрацьованого історичного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Так, створення Петром I у 1711 р. інституту фіскалітета, своєрідного прототипу сучасної прокуратури, бу-